

ה' אלקיך תירא, כנראה מהש"ס סנהדרין גבי מברך את ה' דלמא מכרו, ועובר אפילו שהשם לא נתקדש, כיון שהשם מתבזה אין זה יראת ה' לפיכך יגנו, ולפיכך היה צריך דוד להק"ו. וצ"ע רב בזה.

תשובה להערות

בנוגע לשאלתך על מאמרי בנוגע לחפירות ע"י הכותל המערבי. שאלת, שהחפירות הם חוץ לכותל המערבי, וחוץ להר הבית לצד דרום; יש שמועות שהם נוגעים דרך החפירות ביסודות של הכותל, ואפילו לשים אצבע בין האבנים של הכותל יש שאלה באבני נזר שיהיה אסור מטעם ביאת במקצת, היות שאנחנו היום זבים, עיין שם ביו"ד ודבריו ארוכים. ואפילו נניח שלגמרי לא מתעסקים כעת לצד כותל מערבי, אבל היות שהם מעונינים בחפירות של מקומות היסטוריים ואין עליהם עול תורה ומצוות כמה אנו בטוחים שהם לא יתפרו שם חפירות ארכיאולוגיות?

ובכדי להקדים רפואה למכה כדאי לברר קודם את מקורות ההלכה בענין נגיעה במקומות המקודשים לנו, ומה ההלכה בזה.

ומה שאתה שואל שאלה שניה, מה שייך איסור נתיצה ואיבוד בחפירות ארכיאולוגיות שהרי הם חופרים ומסלקים רק הליכלוך והשיריים מחורבות קודמים שמכסים את המקדש והרצפה, ושומרים על כל אבן שמוצאים?

הרי בלתי אפשרי שע"י החפירות לא יגעו בעצם רצפת המקדש המקודש, והיות שכוונתם לא לצורך בנין, אלא כוונות אחרות (כוונות מדעיות) זה נקרא דרך השחתה ואסור, לפי הרמב"ם שרק דרך השחתה אסור. ואולי יש לומר כיון שיש כאן צורך לעם ישראל להראות את הבעלות של עמנו על הארץ ועל המקומות הקדושים ולהראות לעמים ולעולם כולו את שייכותנו למקום הזה, אין זו דרך השחתה, וזה צ"ע; ועל זה הערתי במאמרי, דוק ותשכח.

על מלחמות ישראל

מאז תקומת מדינת ישראל, עברנו כמה מלחמות עם הערבים. מלחמות אלו היו מלחמות מצוה שהרי היו לעצם קיומנו. וזה כמבואר ברמב"ם (פרק ה מהלכות מלכים הל' א): ואי זו היא מלחמת מצוה, זו מלחמת שבעה עמים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עלינו וכו'. ועיין גם במס' סוטה מ"ד, כ'. ובמלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מתופתה (משנה סוטה מד, והרמב"ם פרק ז, מהל' מלכים הל' ד). וכך במלחמת מצוה אינו

צריך (היינו המלך) ליטול בה רשות מבית דין הגדול אלא יוצא מעצמו בכל עת וכופה העם לצאת, אבל מלחמת רשות אינו מוציא את העם אלא על פי בית דין של שבעים ואחר (משנה ריש סנהדרין, והרמב"ם פרק ה, הל' ב ממלכים).

ויש לברר אם יש גיל מסוים לשירות הצבא — מאיזה גיל ישנה הסמכות לגייס, ועד איזה גבול שנים בזקנה ישנה הסמכות לגייס לצבא במלחמת מצוה. כן יש לברר אם כהנים ולוויים מגויסים לצבא, וכן דין נשים לגיוס לצבא, ולאיזה תפקידים ניתן לגייסן.

וכן יש לברר אם יש כח לראש ממשלה (שעומד כיום בענינים מעין אלה בסמכות המלך והשופט) לגייס ולכפות מלחמה אם לא ברור לו שינצח במלחמה. כן יש לברר כאשר לאורים וחומים אם מעכב בהכרות מלחמה, וכן מינוי כהן משוח מלחמה אם זה מעכב, ואם במלחמת מצוה צריכים משוח מלחמה. כל הפרטים האלה צריכים בירור. עוד דבר חשוב לברר עד איזה מספר אבידות בנפש יש כח למלכות להביא בחשבון בבואה לכפות מלחמה על העם.

א. גיל הגיוס

בפרשת במדבר א' ג': מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל. וברש"י: מגיד שאין יוצא בצבא פחות מבן עשרים. וברשב"ם: לפי שמעתה צריכים לארץ ישראל, בני עשרים ראויים לצאת בצבא המלחמה וכו'. מוכח מדבריהם שגם במלחמת מצוה לכיבוש הארץ, יש לגייס לצבא רק מבן עשרים. ורבינו בחיי פרשת במדבר: מבן עשרים שנה ומעלה, לפי שאינו חזק כל כך למלחמה אלא מבן עשרים, וכמו שאמרו רז"ל: בן עשרים לרדוף. וכן ברמב"ן על התורה פסוק ב': בעבור שאינו חזק למלחמה פחות מעשרים, וכמו שאמרו בן עשרים לרדוף. אבל יתכן שיהיה פירוש כל יוצא צבא כל היוצאים להק בעדה, כי הנערים לא יקהלו בתוך העם, כי כל אסיפת עם תקרא צבא. וכן לצבא צבא בעבודת אוהל מועד וכו' עכ"ל. לפי הפירוש השני של הרמב"ן, כי כל אסיפת עם נקרא צבא אין ראיה על גיל הגיוס בצבא למלחמה (ועוד נדבר מזה להלן). וכן במדרש שמואל על מס' אבות (פרק ה') מביא עוד פעם דלכן לא היה יוצא למלחמה פחות מבן עשרים. שכיון שנשא בן י"ח (דכן י"ח לחופה) שנה ושמח שנת י"ט עם אשתו אשר לקח יכול לצאת למלחמה. וכוונתו דיש מצוה לשמח את אשתו שנה אחת כמבואר בתורה (פרשת כי תצא כ"ד) "כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא וכו' נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח". לפיכך בשנת י"ט ישמח עם אשתו, ושנת כ' יצא לצבא למלחמה. לפי פירוש זה של המדרש שמואל. זהו רק במלחמת רשות, אבל מלחמת מצוה שהכל יוצאים, אפילו חתן מתדרו וכלה מחופתה, יוצא גם פחות מעשרים, ואין בזה רק לפי ראות עיני קציני הצבא.

והנה אברבנאל על התורה פרשת במדבר כתב: והנה זכרה התורה כאן מבן עשרים שנה ומעלה ולא אמר עד בן ששים, לפי שהעיקר היה לחייב כל אדם בהיותו בן עשרים שנה שיצא לעזרת ה' בגבורים, ואין זה בסוף החלד כי אולי יהיה אדם בן ששים שנה שיהיה טוב והגון לצאת ולבא במלחמה כאחד הבחורים, ולכך זכרה התורה קצה החיוב לצאת מבן עשרים שנה ולא קצה השלילה מהיותו בן ששים, ואח"כ במקומו הראוי צותה התורה שלא יכריחו לצאת למלחמה כי אם עד ששים שנה, עכ"ל.

הנה באברבנאל כאן כמה חידושים. מה שאמר שהתורה לא חייבה לצאת למלחמה כי אם עד גיל ששים זה לא כתוב מפורש בתורה.

אלא שכספורנו (פרשת במדבר פרק א פסוק מה) כתב ז"ל: ויהיו כל פקודי, כל יוצאי צבא בישראל, ולא יתר על בן ששים שלא היה יוצא בצבא כמו שהזכירו ז"ל על יאיר בן מנשה וזולתו. ובלעדיהם עלה הסכום אל מה שכתוב אח"כ ע"כ, מה שהביא ראיה לדבריו ממה שאמרו על יאיר בן מנשה, כונתו לגמ' ב"ב קכ"א, ששם נאמר: אמר רב אחא בר יעקב לא נגזרה גזירה לא על פחות מבן עשרים ולא על יתר מבן ששים, לא על פחות מבן עשרים שנה, דכתיב "מבן עשרים שנה ומעלה", ולא על יתר מבן ששים גמר מעלה ומעלה מערכין, מה להלן יתר מבן ששים כפחות מבן כ', אף כאן יתר מבן ששים כפחות מבן עשרים, ומפורש שם שיאיר בן מנשה היה מהנכנסים לארץ, אבל זאת לא מבורר משם דיתר מששים שלא היה יוצא בצבא, ודבריו צ"ע. [עיי' דברים ב', י"ד-ט"ז, שעל "אנשי המלחמה" נגזרה הגזירה, והם תמו במדבר. ומכיון שלא נגזרה גזירה על יתור מבני ששים הרי שאינם בכלל אנשי מלחמה יוצאי צבא. וממה שיאיר בן מנשה למרות היותו למעלה מששים שנה מכל מקום השתתף במלחמה כמבואר בכתוב (במדבר ל"ב, מ"א) הרי יסוד לדברי האברבנאל שרשאי לצאת למלחמה ברצונו. (העורך).] אבל באברבנאל יש עוד חידוש, שלמעלה מששים פטורים מהצבא ואין לכפות עליהם, אבל מי שמרגיש שבכחו עוד להשתתף בצבא וללחום רשאי לעשות ולהתנדב לצבא.

והנה במדרש הגדול פרשה במדבר: מבן עשרים שנה. להוציא מי שהוא פחות מבן עשרים, כל יוצא צבא להוציא הזקנים והגרים והסומין שאינן ראויין למלחמה, ע"כ. ממעט כאן זקנים, אבל אינו מבורר מאיזה גיל נחשב לזקן שלא לצאת למלחמה.

ובספרי פרשה שופטים: הירא ורך לבב, ר' יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב, זה בן מ' שנה. ע"כ, ובזית רענן על הספרי כתב לפרש דברי הספרי: שהוא בן ארבעים שנה וס"ל דמארבעים שנה כבר הוא קרוב להיות רך לבב (וחולק על המגידים בספרי "בן מלקות". דליתא דהא בגמ' סוטה אמרינן דאפילו מעבירה דרכנן נמי תזור). ולכאורה נראה מהספרי דאחר ארבעים שנה שהוא רך

לכב כבר פסק החיוב מעבודת הצבא, אבל בפירוש המלבי"ם בהתורה והמצוה על הספרי נמחקה תיבת ארבעים ובמקומה נתקנה תיבת ששים. ולפי גרסתו משמע דהחיוב לשרת בצבא הוא עד שנת הששים (באותו הזמן הוא בגדר רך לכב ולא מתאים לפי טבעו לשרת בצבא).

ובמנחת חינוך (מצוה תקכ"ז) כתב: ועיין ברש"י בפירוש החומש במדבר א' פסוק ג', בד"ה כל יוצא צבא כתב: מגיד שאין יוצא פחות מכן עשרים עכ"ל, ונראה דבין למלחמת מצוה ובין מלחמת רשות, וכעת לא ראיתי לרבנו הרמב"ם שיביב. יש עוד סוג מישראל הפטורים מגיוס חובה

והנה ישנם שפטורים מגיוס חובה במלחמת רשות כמבואר בחורה פרשת שופטים, אלה שחוזרים מעורכי המלחמה, כגון מי שכנה בית חדש ולא חנכו, ומי אשר נטע כרם ולא חללו, ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה, הירא ורך לבב וכו', ובפרשת חצא "כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא נקי יהיה לביתו שנה את ושמח את אשתו אשר לקח" (והפרטים בסוטה פרק משוח מלחמה, וברמב"ם פרק ז' מהל' מלכים), אבל במלחמת מצוה הכל יוצאים אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה, כמבואר במשנה סוטה מ"ד, וברמב"ם פרק ז'.

אבל ישנו סוג של בעלי מומין שלא יוצאין למלחמה, ויש לברר כל הפרטים בזה, בספרי פרשה שופטים: ר' יוסי הגלילי אומר מצין שלא יצא למלחמה עד שיהו בו ידים ורגלים עינים ושיניים? ת"ל "לא תחוס עיניך נפש בנפש עין בעין שן בשן וכו' כי תצא למלחמה", ע"כ. וברש"י שם בפרשת שופטים: עין בעין שן בשן וכו' כי תצא למלחמה, סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן, לומר לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה ע"כ.

ובמדרש הגדול דברים פרשת שופטים: ולא תחוס עיניך נפש בנפש עין בעין וגו', כי תצא למלחמה, מכאן היה ר' עקיבא אומר אין בעלי מומים יוצאים למלחמה ע"כ

המדרש כאן לא מפרט לנו איזה מומים פטורים מחובת צבא, רק בספרי מפרט את המומין, ושם נאמר הלכה זו מריה"ג וכאן משמו של ר"ע. והנה רש"י כתב מחוסר אבר אינו יוצא למלחמה, אך לפי המדרש הנ"ל לאו דוקא מחוסר אבר אלא כל בעל מום אינו יוצא למלחמה. ויש לחקור אם לימוד זה הוא רק במלחמת רשות, כי הפרשה במלחמת רשות מיירי או גם במלחמת מצוה.

והנה על הרמב"ם יש לתמוה על שהשמיט בחיבורו בהל' מלכים כשמדובר על אלה שמתחזרין מעורכי המלחמה בפרק ז', ומפרט כל הפרטים, ולא הזכיר כלל שבעלי מומים פטורים ממלחמה. וכן שרק מכן עשרים יכולים לכפות ולא לפני זה, ולא אחרי ששים, וכן מה שכתוב מפורש שזקנה פוטרת אותו מעבודת

הצבא. וראיתי אח"כ בספר דברי שאול, של הגאון ר' שאול גאטאנזהן, מביא בפרשת שופטים: "מי האיש הירא ורך לבב" — כילקוט זה בן ארבעים שנה, והוא תמוה, והאיר ה' עיני ומצאתי בספר מגיד משרים המיוחס להבית יוסף שכתב בפרשת ויקהל דלאחר ארבעים שנה מתחילין ימי זקנה, ומן הדין שלא יהא מועיל תשובה, דלאו בתקפיה הוא כמו מקודם ואינו באותו פרק, ולפי זה זהו שכתוב מי האיש הירא, והיינו שירא מעבירות, וזהו שאמר שהוא בן ארבעים שנה, ע"כ דבריו. ולפי זה זקנה, שנאמר במדרש הגדול שאין עליו חובת עבודת הצבא הוא בן ארבעים. והבאנו לעיל גירסת הספרי בהתורה והמצוה שהוא בן ששים. אבל הרמב"ם השמיט כל זה לא על זקנה, ולא על תחילת שנותיו של בן ישראל להתגייס לצבא, כמו שהעיר כבר המנחת חינוך, וגם לא על מומים שהובא בספרי שאין חיוב עליו להתגייס, וצ"ע על השמטות אלה בדברי הרמב"ם.

והנה במסכת קידושין דף ע"ו ע"ב: אמר רב יהודה אמר שמואל בחיילות של בית דוד אמר רב יוסף מאי קרא "והתחשם בצבא במלחמה", וטעמא מאי? אמר רב יהודה אמר רב כדי שתהא זכותן וזכות אביהם מסעייתן וכו'. וברש"י: בחיילות של בית דוד שהיו באים בחלוקה חדש בחדש וחורין חלילה, והוא לשון איסטריא, וכותבין בשמות משפחת פלוני ופלוני בחדש פלוני, והיו זהירין ליחסן מכל מום כדמפרש שתסייעם זכות אבותם במלחמה ע"כ. ולכאורה נראה מדברי רש"י דרק בחיילות של בית דוד היו זהירין מכל מום, ולא יוצאי צבא בישראל, וזה נגד הספר ומדרש הגדול.

ובהתורה והמצוה פרשה שופטים ד"ה כי תצא למלחמה כתב בסוף דבריו, ויוכל להיות שמוסב גם על מה שאמר ר' יוסי הגלילי בסי' הקודם שחסר עין או שן לא יצא למלחמה שגם זה אינו נוהג במלחמת חובה. עכ"ל. כבר הזכרנו סברא זו לעיל.

ג. בענין אורים ותומים במלחמה, ודברי הרמב"ן בזה

הרמב"ן על ספר המצות להרמב"ם, השגות הרמב"ן (במנין ל"ת מצוה י"ז) העיר על הרמב"ם וזה לשונו: ויש לי ענין מצות מסתפק עלי, והוא שיראה לי שמצוה על המלך או על השופט ומי שהעם ברשותו להוציאם לצבא במלחמת רשות או מצוה להיות שואל באורים ותומים ועל פיהם יתנהג בענין זה. והוא אמרו יתעלה "ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה', על פיו יצאו ועל פיו יבאו, הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה", יצוה ביהושע שהוא המושל הראשון אשר הוא פקיד על העדה שישאל באורים ותומים ועל משפטם יוציאם ויביאם, וכן ככל השופטים והמלכים, וכן אמרו בגמ' ברכות (דף ג ע"ב) ובסנהדרין (דף טז) כשהיה דוד המלך מצוה לכו ופשטו ידיכם בגדוד

ששואלים באורים ותומים. ומזה אמרו: אין נשאלין אלא למלך או לבית דין ולמי שהצבור תלוי בו, שנאמר "ולפני אלעזר הכהן יעמוד וגו'", "הוא" זה מלך, "וכל בני ישראל" זה משוח מלחמה ומי שהצבור תלוי בו, "וכל העדה" אלו בית דין. ומן הלשון הזה נראה שהיא צוואה לדורות, וכשני של שבועות (דף ט"ז) אמרו: שתי בצעין היו בהר המשחה עליונה לא קדשה קדושה גמורה אלא עולי גולה קדושה שלא במלך ושלא באורים ותומים ולא היו אוכלין שם קדשים קלים ומעשר שני. והנה הרב בעצמו כתב בהקדמתו למצות כלשון הזה: וידוע שהמלחמה וכבוש הארצות לא יהיה אלא במלך ובעצת סנהדרין גדולה וכהן גדול, כמו שאמר "ולפני אלעזר הכהן יעמוד", וזו באמת מצוה לא עצה בלבד והוא לדורות, ובראשון של סנהדרין (דף י"ד) כשהיו חוקים על מאמרם שאין מוציאין למלחמת רשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד, אמרו "וכל העדה" אלו סנהדרין, ודלמא לסנהדרין הוא דקאמר רחמנא דלישאלו באורים ותומים ונשאר כן. עכ"ל הרמב"ן.

ובמגלת אסתר על ספר המצות כתב: ונראה לי כי סברת הרמב"ן נכונה בזה, שהשאלה באורים ותומים תהיה מן המצות הנוהגת לדורות, ויש לנו להביאה במנין עכ"ל.

אבל הרמב"ם בהל' מלכים (פרק ה הל' ב) כתב: אבל מלחמת רשות אינו מוציא את העם בה אלא על פי בית דין של שבעים ואחד ע"כ. והשמיט הרמב"ם דצריך אורים ותומים, וכן ברמב"ם (פרק י מכלי המקדש הל' יא), שמבאר שם כיצד שואלין באורים ותומים, לא זכר שיהיה מצוה לשאול באורים ותומים בשעת מלחמה, ומבואר בגמ' יומא כ"א ע"ב, בין החמישה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני" ארון וכפורת וכרובים אש ושכינה ורוח הקודש ואורים ותומים, ואלו היו חסרים בבית שני וביניהם אורים ותומים, ובגמ' סוטה משהחרב בית המקדש ראשון בטלו ערי מגרש ופסקו אורים ותומים וכו' ע"כ. ובהרמב"ם (כלי המקדש פרק י הל' י): עשו בבית שני אורים ותומים כדי להשלים שמנה בגדים, ואע"פ שלא היו נשאלין בהם, ומפני מה לא היו שואלין בהן — מפני שלא היתה שם רוח הקודש, וכל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש ואין שכינה שורה עליו אין נשאלין, ע"כ, וביומא ע"ג בזה.

והנה לפי דברי הרמב"ן דבין במלחמת מצוה ובין מלחמת רשות יש מצוה לשאול באורים, וכיון דבכל בית שני לא היו אורים ותומים, ומובא ביוסיפון שיהודה המכבי והוא בן מתתיהו נמשח למשוח מלחמה, וכן בכתובים האחרונים (חשמונאים א, ג אות גד): ויצו יהודה ויתקעו בשופרות ויריעו תרועה ויתן ראשים על העם וכו' ויעבור קול במחנה לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו או ארש לו אשה ולא לקחה או נטע כרם ולא חללו או איש אשר ירך לבבו ילך וישוב לביתו ככתוב בספר תורה ה' עכ"ל. ואיך הכריזו מלחמה בלא אורים ותומים בבית

שני לפי שיטת הרמב"ן דיש לשאול באורים ותומים בין מלחמת רשות ואפילו מלחמת מצוה והמצוה לדורות, ואולי יש לומר דגם לפי שיטת הרמב"ן אין זה עיכוב כעצם הכרזת מלחמה, רק אם יש אורים ותומים יש מצוה גם לשאול באורים ותומים אבל בכית שני שלא היה אורים ותומים, אז במלחמת מצוה אין אורים ותומים מעטב וגם כן במלחמת רשות. אבל על עצם מה שכחוב בכתובים שיהודה המכבי הכריז מי האיש אשר בנה בית וכו' הרי במלחמת מצוה הכל יוצאים, ומלחמת חשמונאים היתה מלחמת מצוה מהצד הבא עליהם כמבואר ברמב"ם שזוהי אחת ממלחמות מצוה.

והנה ראיתי בספר חמדת ישראל, בקונטרס נר מצוה, שהעיר על הרמב"ן דגם במלחמת מצוה יש מצוה לשאול באורים ותומים, ונכלל בזה מלחמת עמלק ושבעה אומות ותמה דמה שייך לשאול לאורים ותומים בזה, הא אם יאמר האורים ותומים שלא לעלות ודאי שאין לשמוע לאורים ותומים דתורה לאו בשמים היא? ובתרגום יונתן בן עוזיאל פרשה תצוה כ"ה ט"ו כתב וז"ל: ותעבד חשן דינא דב"י מהודע דינהון דישאל דאיתכסי מן דייניא, נראה קצת מדבריו דאורים ותומים יכול לברר ספיקות בהוראה. אך כבר נתקשו בזה האחרונים הא תורה לאו בשמים היא, ומכל שכן מה שנראה מהרמב"ן ז"ל דאפילו במלחמת מצוה יש שאלה באורים ותומים בודאי תמוה. ולפיכך הוא מפרש כוונת הרמב"ן באופן אחר, לפי מה שכתוב בספר החינוך (מצוה תכ"ה), במצות מלחמת שבעה עממין, כתב וז"ל: ועובר על זה וכו' לידו אחד מהם ויכול להרגו מבלי שיסתכן בדבר ולא הרגו ביטל עשה זו עכ"ל, ותמה עליו במנחת חינוך, דנהי דכל המצות נדחים מפני הסכנה מכל מקום מצוה זו דהתורה צותה ללחום עמהם, וידוע דהתורה לא תסמוך דינים על הנס, ובדרך העולם נהרגין משני הצדדים בעת מלחמה, א"כ חזינן דהתורה גזרה ללחום עמהם אף דעצם מלחמה זה ענין של סכנה אם כן המצוה ללחום אף שיסתכן ע"כ. ולענ"ד נראה שגם הרמב"ן כהחינוך, ולכן ס"ל דגם במלחמת מצוה היו שואלים באורים ותומים אם ילכו למלחמה והיינו אם יצליחו במלחמה דאם לא יצליחו ליכא מצוה לסכן את עצמם, וכמו דכל התורה כולה נדחית מפני פיקוח נפש הוא הדין מלחמת מצוה לכך צריך שאלה באורים ותומים, ועל זה שפיר סומכין על אורים ותומים, כיון דאינו לברר הדין אלא להגיד עתידות כן נראה לי בכונת הרמב"ן ז"ל.

יוצא מדבריו, שאורים ותומים במלחמת מצוה ללכת למלחמה, השאלה היא רק אם המלחמה תצליח או לא, ולא שאלת הלכה, אם יש עלינו חיוב או לא, שזה בודאי אין אורים ותומים בר סמכא לפסוק. דאחרי שניתנה התורה ויש חיוב ללחום מלחמת מצוה לא סומכין בזה על אורים ותומים, רק לשאול אם המלחמה בזמן הזה תצליח או לא, בזה אורים ותומים בר סמכא, ואם

האורים ותומים יגידו שלא נצליח בזמן הזה במלחמה הזאת לא צריכים ללכת, וזוהי כוונת החינוך גם כן "ובלבד שלא יסתכן בדבר" היינו כשיודעים בבירור שלא נצליח בזמן הזה, כזה סכנת נפשות דוחה מצוה זו של מלחמה בזמן זה. והנה מצאתי סברא זו באחד מהראשונים, דאפילו מלחמת ז' עממין שזו חובה עלינו, ומ"מ אם לא יהיה ברור שנצליח, והמלחמה היא מלחמת התאבדות אין חיוב עלינו, והוא בפירוש הרלב"ג בספר שופטים במלחמת גדעון נגד מדין, שהיו לוחצין מאד את ישראל (שופטים פרק ו' עד סוף פרק ח) מסופר כל הפרשה הזאת עד הניצחון, וזה היה אחד ממלחמות מצוה, כמבואר בגמ' סוטה והרמב"ם פרק ה' מלכים הל' א': ואי זו היא מלחמת מצוה, זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם, ע"כ. והמלחמה הזאת של ישראל עם מדין היתה עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם כמבואר בכל הפרשה, והנה ברלב"ג (בהתועלות המגיעות מזה הסיפור סוף פסק ט) בתועלת התשיעי כתב וזה לשונו: הוא להודיע שראוי למי שיתחיל במלחמה עם מי שתקיף ממנו שיעשה דבריו בחכמה, רצה לומר שאם לא יתבאר לו שינצח "לא ימסור עצמו לסכנה", ולזה תראה ששאל גדעון אות שינצח אויביו קודם שיתיר עצמו להלחם עמהם, ולפי שהיה קצת ספק באות הראשון שב לשאול אות שני כמו שביארנו עם שרבו האותות תחזוק האמונה בנביא, כמו שביארנו בבאורנו לדברי התורה על מה שאמר "והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון וגו'", ולזה גם כן נתן השם יתעלה לגדעון אות שלישי שכבר ינצח המלחמה, והוא מספר החלום ואת שברו ששמע במחנה מדין, עכ"ל.

מבואר מכאן יסוד זה שיש למנוע ללחום אפילו מלחמת מצוה בדרך של מלחמת התאבדות, ולא להכנס במלחמה עם שונא אם לא ברור שיש הסיכויים לנצח.

ד. אם יש גבול למספר האבידות בנפש במלחמה

בגמ' שבועות פרק שבועת העדות דף ל"ה ע"ב: דאמר שמואל מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא לא מיענשא, שנאמר כרמי שלי לפני האלף לך שלמה למלכותא דרקיעא, ומאתים לנוטרים את פרוי למלכותא דארעא וכו' ע"כ.

ובתוספות, דקטלא חד משיתא בעלמא וכו': בהוצאת מלחמה הרשות קאמר ע"כ.

במהרש"א כאן: תוס' בד"ה דקטלא חד כו' בהוצאת מלחמת הרשות קאמר, דלשון דקטלא לא משמע להו באנגריא כפירוש רש"י אלא דקטלא ממש, ומשמע להו דבמלכי ישראל איירי קרא בהוצאה למלחמת הרשות, דבמלחמת מצוה כתיב "לא תחיה כל נשמה" ע"כ דבריו.

ולכאורה הרי הרמב"ם בפרק ה' מהל' מלכים הל' א' שלשה מלחמת מצוה.

מלחמת ז' עממים ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם, ובפרק ו' ה' ד' כתב: אבל שבעה עממין ועמלק שלא השלימו אין מניחין מהם נשמה, שנאמר "כן תעשה לכל וגו'" רק מערי העמים לא תחיה כל נשמה, וכן הוא אומר בעמלק "תמחה את זכר עמלק וכו'" ע"כ. משמע שרק באלו יש מצוה שלא תחיה כל נשמה, אבל בצר הבא עליהם, שזה גם כן מלחמת מצוה אין מצוה שלא תחיה כל נשמה, אם כן יש מציאות שבמלחמת מצוה גם כן מיירי מימרא של שמואל מלכותא דקטלה חד משייתא בעלמא לא מיענשא ודוק בזה.

ובמהר"ץ חיות, גמ' מלכותא דקטלה חד משייתא בעלמא לא מיענש: נ"ב שמואל לטעמיה דס"ל בכל מקום דינא דמלכותא דינא וכו' עד כאן. ובחתם סופר א"ח סי' ר"ח כתב: אמנם במלכי אומות העולם דאמר שמואל בפרק חזקת הבתים דינא דמלכותא דינא, נראה לי דנפקא ליה מקרא דדברי קבלה, והוא נתן את הכרם לנוטרים, ושמואל לטעמיה במסכת שבועות ל"ה ע"ב, מלכותא דקטלה חד משייתא בעלמא לא מיענש דכתיב ומאתים לנוטרים את פריה, ואע"פ דכתבו תוספת "למלחמת רשות", לאו דוקא אלא לצורכו וכבודו לאפוקי כרצחן וחמסן בעלמא, דגזלנותא דמלכותא לא דינא, אלא דינא דמלכותא ובמשפט יעמיד ארץ עכ"ל בזה. וכן נראה אם נהרג חד משייתא בעלמא בחייליו במלחמה לא היה ענש עליהם.

ה. משוח מלחמה במלחמת מצוה

כתב הרמב"ם פרק ז' מהל' מלכים ה' א': אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות ממנין כהן לדבר אל העם בשעת המלחמה, ומושחין אותו בשמן המשחה וזה הנקרא משוח מלחמה ע"כ. ורבנו יונה סנהדרין ט"ז ע"א: אמר קרא "ולפני אלעזר הכהן יעמוד", וכו' דלא אשכחן משוח מלחמה אלא כפרשת ודברו השוטרים, ובמלחמת מצוה לא היו צריכים לשוטרים, ואף אותם דברים של שוטרים בהם משוח מלחמה היה אומר להם בתחילה, כדאמר התם מן ודברו עד ויספו כהן מדבר ושוטר משמיע — אינם במלחמת מצוה, דלא היה שם משוח מלחמה, וקרא במלחמת רשות כתיב, שאם רצה יהושע לעשות מלחמת רשות צריך לשאול באליעזר הכהן. מכל מקום מצאתי לה"ר משה שכתב: אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות ממנין כהן לדבר אל כל העם, ואפשר אע"ג שלא היה צריך מי האיש אשר בנה בית וכו' צריך היה לומר אתם קרבים היום למלחמה וכו' עכ"ל.

ובאור שמח בהל' מלכים פרק ז' הוכיח כשיטת הרמב"ם דיש מצוה למנות משוח מלחמה גם במלחמת מצוה, ממלחמת מדין דמפורש בגמ' סוטה דף מ"ב דפנחס היה משוח מלחמה. מפורש דגם במלחמת מצוה יש מצוה של משוח

מלחמה. וכתבתי בספרי "משפט המלוכה" לדחות ראית האור־שמת, דדוקא מלחמת מדין ולא הלכו כל ישראל רק אלף למטה, שנים עשר אלף חלוצי צבא והיה על פי גורל כמבואר בילקוט, אפשר שהיתה גם הכרזה מי האיש אשר בנה בית וכו', כיון שלא היה חיוב על כל כלל ישראל להתגייס, ובמלחמת מצוה כזו היה משוח מלחמה כבמלחמת רשות, אבל במלחמת מצוה שהיו מתחייבים כל ישראל ללכת אפילו חתן מחרדרו וכלה מחופתה, בזה אין דין משוח מלחמה. אבל הרמב"ם עצמו בספר המצות מצוה קצ"א, כתב וז"ל: וזה כולו ר"ל תוכחת משוח מלחמה והכרזה בעורכי המלחמה, היא חובה במלחמת הרשות, ובה הוא דין התוכחת, ואמרו במלחמת מצוה אין בה שום דבר מזה לא תוכחת ולא הכרזה כמו שיתבאר בח' מסוטה, ושם יתבארו משפטי מצוה זו עכ"ל.

ויש לחקור אם משוח מלחמה מעכב בעצם הכרזת מלחמה. וכמו שבמלחמת רשות אם מלך עשה מלחמה בלי רשות של בית דין הגדול, אין על זה דין מלחמה, אלא סתם התנפלות כמבואר בספר "דבר אברהם", שלא הותר דין יפת תואר, כי דוקא במלחמה התירה התורה יפת תואר, וכן היתר לאכול דברים אסורים שזהו דוקא במלחמה (ע' דבר אברהם חלק א סי' י"א שדן בזה לענין היתר יפת תואר, מכאן נראה שגם לענין היתר דברים אסורים יש מקום לדון). ולכאורה יש להוכיח הספק, מזמן בית שני שלא היה שמן המשחה כמבואר בגמ' כריתות (דף ה ע"ב): משנגנו ארון נגנו צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה וכו' ומי גנזו יאשיה מלך יהודה גנזו וכו' והיו מלחמות בבית שני, מלחמות של מלכי חשמונאים, ובודאי היה על מלחמות אלו דין מלחמת מצוה, וכמו שאנחנו מתפללים בחנוכה על התשועות ועל המלחמות, בברכת הודאה. וכן מצאתי במגחת חינוך (מצוה ק"ז) שכבית שני לא היה כלל משוח מלחמה, מפני שלא היה שמן המשחה, וכתב שמה שנמצא ביוסיפון שיהודה מכבי והוא בן מתתיהו כהן גדול היה משוח מלחמה היינו דהיו נקראין כן לכבוד, אבל לא היה להם כלל קדושת משוח מלחמה, ומסיק דנראה לענין מה שכהן משוח מדבר על העם בשעת מלחמה אינו נוהג כלל בלא שמן המשחה ולא היה דין זה נוהג בבית שני.

והנה בעצם היסוד שהניח בעל מגחת חינוך שכבית שני שלא היה שמן המשחה ע"כ לא היה משוח מלחמה. נראה במאירי סוטה דף מ"ב שלא כדבריו (והעירותי עליו בספרי משפט המלוכה) דהרי במשוח מלחמה היו שני סוגי מינוי, על ידי משיחה, ועל ידי מינוי בפה, וכדאיתא בסוטה מ"ב: ודברו השוטרים, מה שוטרים בממונה אף כהן בממונה, ובתוס' ישנים יומא דף ע"ג ד"ה כהן הדיוט: משום מעלין בקודש ולא מורדין, דביד בית דין להורידו כגון שהיה זקן ואינו יכול עוד לצאת ולבא למלחמה מושחין כהן אחר, מוכח דמתמנה בפה דאל"כ לא היו יכולים להורידו, וכן בתוס' יומא דף י"ב.

ובמאירי דף מ"ה במשנה מפרש: ודברו השוטרים, מה שוטר במינוי אף משוח מלחמה במינוי, אבל שלא במינוי לא אפילו כהן גדול או סגן, ולא עוד אלא כשנתמנה לכך היו מושחין אותו בשמן המשתה, ועל זה היו קוראין אותו משוח מלחמה וכו' עכ"ל מוכח מדבריו דאפשר להיות משוח מלחמה במינוי בלא משיחה.

ולפי זה גם בבית שני היה משוח מלחמה לא על ידי משיחה רק על ידי מינוי לבד, ומשיחה בשמן המשתה לא מעכב במשוח מלחמה. ובה נחא מה דאיתא בכתובים אחרונים בספר חשמונאים א' ג' אות נ"ד, וז"ל: ויצו יהודה ויחקעו בשופרות ויריעו ויתן ראשים על העם, שרי מאות ושרי חמישים ושרי עשרות, ויעבר קול במחנה לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו או ארש אשה ולא לקחה או נטע כרם ולא חללו או איש אשר ירך לבבו ירך וישוב לביתו ככתוב בתורת ה' עכ"ל. מפורש שהיה כל דיני משוח מלחמה בבית שני, והכריזו ג"כ מי האיש אשר בה בית חדש ולא חנכו וכו', ומוכרחים לפרש דמשיחה לא מעכב בדין מינוי משוח מלחמה ויש לו דין משוח מלחמה לדיני הכרזה ותוכחה.

ולפי זה נשאר הספק בעינו אם הכריזו מלחמה בלי שהיה להם משוח מלחמה אם מעכב בעצם הכרות מלחמה ולא חל על מלחמה זאת כל דיני מלחמה, ורק כהתנפלות לבד זה נחשב, או שלא מהוה תנאי זה לעיכובא בעצם הכרות מלחמה, ולפי זה גם במלחמתנו כארץ עם הערבים, שזהו מלחמת מצוה אבל מ"מ צריכים משוח מלחמה שיכריז ויאמר שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, כמבואר לפי שיטת הרמב"ם בכל מלחמת מצוה.

אבל על הכתובים האחרונים עדיין תמוה, הרי שם מלחמת חשמונאים היתה מלחמת מצוה ואין בזה הכרזה מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו וכו' דמלחמת מצוה הכל יוצאים כמבואר במשנה. ואולי שם לא היה גיוס כללי של כל העם וכמו מלחמת מדין, ושייך גם כן הכרזה כזאת כמו שכתבתי לעיל במלחמת מדין, על ראית האור שמת, ורוק בזה.

ו. עוד לברר אם במלחמת מצוה קיים חיוב לא להקיף את כל העיר אלא לתת רוח רביעית פתוח כדי שיכרחו

בספרי מטות: ויצבאו על מדין וכו' רבי נתן אומר נתן להם רוח רביעית כדי שיכרחו. והנה הרמב"ם פרק ו' מהל' מלכים הל' ז': כשצריך על עיר לתפשה, אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה אלא משלש רוחותיה, ומניחין מקום לברוח לכל מי שירצה להמלט על נפשו, שנאמר "ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה", מפי השמועה למדו שבכך צוה עכ"ל

והרמב"ן מנה הך מצות עשה שלא להקיף מד' רוחותיה, ומשיג על הרמב"ם שלא הכניס זה במנין המצות, וזה לשון הרמב"ן: שנצטוינו כשנצור על העיר להניח אחת מן הרוחות בלי מצור שאם ירצו לברוח יהיה להם דרך לנוס משם, כי בזה נלמוד להתנהג בחמלה אפילו עם אויבנו בעת המלחמה, ובו עוד תיקון שנפתח להם פתח שיברחו ולא יתחזקו לקראתינו, שנאמר ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה, ודרשו בספרי הקיפוה משלש רוחותיה, ר' נתן אומר תן להם רוח רביעית שיברחו, ואין זו מצות שעה במדין אבל היא מצוה לדורות בכל מלחמת הרשות וכן כתב בחבורו הגדול בהל' מלכים ומלחמותיהם עכ"ל.

ובמשך חכמה להגאון הנפלא רבנו מאיר שמחה זצ"ל, מסביר המחלוקת של הרמב"ם והרמב"ן, דלפי הרמב"ם זה נכנס במנין המצות והרמב"ם חולק על זה. והסביר שיטתם וז"ל: דהרמב"ן סובר דכמו דהיא מצוה לבקש שלום, כך היא מצוה לחוט על נפשם ולהניח להם איזה צד להציל נפשם, ולהניח צד אחד פנוי להיות להם מקום לברוח, אבל הרמב"ם סובר, דהוא אופן מאופני המלחמה, היינו לימוד בחוקות המלחמה, שאם יקיפו אותם מכל צד, ומהתיאשם בחייהם כי יפלו ביד צר יעמדו על נפשם בכל שארית כחם ויוכלו לעשות חיל כאשר ידוע בקורות העתים, שכמה פעמים בא מגודל היאוש הנצחון הגדול, לא כן אם יהיה להם אופן להציל את נפשם אז לא ישליכו נפשותם מרחוק ויברחו ואם כן אין זה שייך למצוה ע"כ.

והנה מה שהרמב"ן כתב שכל זה במלחמת רשות, מפני שמלחמת שבע עממים ועמלק אין מניחין מהם נשמה, כמבואר בהרמב"ם פרק ו' הל' ד', ולפי זה הרי יש לנו עוד מלחמת מצוה, והוא הצר הבא עלינו, כמבואר בגמ' סוטה וברמב"ם פרק ה' הל' א', עליהם יש חיוב לא להקיף אותם אלא משלש רוחותיה, וברמב"ז על הרמב"ם פרק ו' הלכה ז', כשצריך על עיר לתפשה כתב: וע"כ איירי בעיירות הרחוקות אשר לא משבע עממים דומיא דמדין דיליף מיניה, ואיירי נמי כשקראו להם לשלום ולא השלימו.

ומדבריו נראה דאפילו במלחמת מצוה כמו הצר הבא עליהם, דרק משבע עממים ועמלק שיש מצוה לא תחיה כל נשמה לא צריכים לתת להם רוח רביעי לברוח אבל לא בצר הצר עליהם, והם לא מעמלק ומשבע עממים, וכן מעיירות הרחוקות דומיא דמדין, דהרי מלחמת מדין היתה מלחמת מצוה, אם כן מה שהרמב"ן כתב לדורות בכל מלחמת רשות, צ"ע בזה, שהרי כל ההלכה שלא להקיף מד' רוחות ילפינן ממלחמת מדין שהיתה מלחמת מצוה. ואילו הרמב"ן כתב שלדורות הלימוד הזה שלא להקיף רק במלחמת רשות, יש להתעמק גם במלחמות שלנו עם הערבים, לאיזה סוג של מלחמת מצוה שייכת. אם רק לצר הבא עלינו כי אז צריכים לתת להם מקום ורוח רביעית

לברוח, אך אם זוהי מלחמת ז' עממים לכיבוש ארץ ישראל, כמו שהרמב"ן קורא מלחמת יהושע, עיין בדבריו בהשגותיו על מנין המצות של הרמב"ם, אם כן לא שייך לתת להם רוח רביעית לברוח (ובספרי קול צופיך כתבתי שיש לומר ששייך למלחמת עמלק).

ז. גיוס למלחמה כהנים ולוים

כרשב"ם על התורה (פרשה במדבר א' מ"ו): והלוים ומטה אבותם לא התפקדו בתוכם וכו' ומפרש הטעם כי לא ילכו בצבא המלחמה, אלא הפקד את הלוים על משכן העדות וגו' ע"כ.

ובריב"א כבעלי תוס' פרשת במדבר: אך את מטה לוי לא תפקדו וכו' ד"א את מטה לוי לא תפקדו לפי שפקדת המשכן עליהם לפיכך לא יצאו לצבא ע"כ.

וכן בחזקוני (פרשת במדבר א', מ"ט): ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל, ד"א לפי שאין מהם יוצא צבא אלא השומרים וחונים סביב למשכן כדרך שיושב על הכלים ע"כ.

והנה הרמב"ם (פרק י"ג מהל' שמיטה ויובל הל' י"ב): ולמה לא זכו לוי כנחלת ארץ ישראל ובביתוה עם אחיו, מפני שהוכדלו לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישירים וכו' לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל ה', שנאמר בוך ה' חילו וכו' עכ"ל.

מבואר כמעט מכל הראשונים שאין לויים הולכים לצבא, וכן כהנים שהם משבט לוי, וכמרדכי גיטין סוף פרק מי שאחזו כתב: אמנם אין להביא ראיה (היינו למה שנסתפק שם בכהן הנותן גט לאשתו על תנאי אם מותרת לחזור לו) מכל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו, דהא גם כהנים היו עמהם, ולכל הפחות צריך להיות כהן אחד עמהם הקורא מי האיש הירא ורך הלבב וגו', דא"כ מה שאל התלמוד פ"ק דקידושין כהן מהו ביפת תואר, תיפוק ליה דכהן היה במלחמה דגם כהן משוח היה במלחמה, אלא ודאי לא קאי עליה דשמא היה חוזר לביתו ולא היה נכנס לעורכי מלחמה גם בנידון זה לא תפשוט. ע"כ דברי המרדכי.

וכונת המרדכי בזה, דרצה להביא ראיה מהיוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו דהרי פשוט דגם כהנים היו חייבים להיות במלחמה, ובפרט דכהן משוח בודאי היה במלחמה, אם כן מוכח מזה דכהן הנותן גט על תנאי מותרת לחזור לו דאל"כ איך היו אח"כ מותרים בנשותיהן. ועל זה העיר דאם נימא דגם כהנים היו במלחמה אם כן מה מבעיא ליה כגמ' אם כהנים מותרים ביפת תואר דכיון דכתיב בתורה כי תצא למלחמה וראית בשביה

יפה תואר וגר' אם כן הפסוק הזה כולל גם כהנים, דהרי גם כהנים היו חייבים להיות במלחמה, ומקרא משמע דכל היוצאים למלחמה היו מותרין ביפת תואר, כדמוכה ביבמות ס': דכתיב "החיו לכם" והלא פנתס היה עמהם, והיינו דקרא קאי על כל היוצא למלחמה באופן כולל, ואם כן גם כאן מאי מיבעיא לן בגמ' קידושין כהן מהו ביפת תואר הא הפסוק כולל כל היוצאים למלחמה, וע"כ צריך לומר דכהנים לא היו חייבים להיות במלחמה, ולפיכך שפיר מיבעיא ליה כהן מהו ביפת תואר, והיינו אם נזדמן שכהן נכנס בהתנדבות לצבא אם מותר לו ביפת תואר, ואם כן אכתי קשה דהא ע"כ כהן משוח היה במלחמה, ואם כן גם הוא היה מותר ביפת תואר שהוא בצבא ובהיתר של הצבא, ואכתי מאי מבע"ל, ועל זה השיב דגם כהן משוח היה מחויב רק להיות שם בזמן קריאת הפרשה אבל אחר כך היה חוזר לביתו ולא היה בעורכי המלחמה, וזה ביאור דבריו וספיקו.

אבל לשיטות האלה שכהנים ולויים לא היו במלחמה קשה ממשנה מפורשת סוטה מ"ג ע"א: אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וכו' לא היה חוזר ע"כ, הרי מפורש דגם כהנים היו במלחמה? ונראה לי בזה לומר על פי דברי החזקוני בפרשת שלח, בזמן שמשה רבנו שלח מרגלים לתור את ארץ כנען משבט לוי לא שלח כמבואר שם, ומפרש החזקוני: משבט לוי לא נשתלח מרגל לפי שלא היה לו חלק בארץ ע"כ, וכן כתב במשך חכמה דלפיכך לא שלח משבט לוי שלא היה לו חלק בארץ. ובפרשת מטות במלחמת מדין "וימסרו אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא", ובספרי מה ת"ל לכל מטות ישראל תשלחו לצבא להביא את שבט לוי ע"כ, וכן ברש"י בשם הספרי, וכן שיטת בעלי התוספות על התורה בפרשת שלח: איש אחד, אך משבט לוי לא נשלח לפי שלא היה להם חלק בארץ ע"כ. ובר"ע מברטנורא על התוס' שם בפרשת מטות, לכל מטות ישראל לרבות שבט לוי ע"כ. אם כן רואים את ההבדל, שרק למלחמת כיבוש הארץ שללויים וכהנים לא היה חלק בארץ, לא היה היוב ללכת לצבא, אבל במלחמת מדין שזוהי מלחמת מצוה לנקום נקמת ה' במדין שם גם לויים היו מחויבים להתגייס לצבא וללחום, ולפי זה לא לכל המלחמות לא הלכו לויים רק למלחמת כיבוש הארץ לפי שלא היה להם חלק בארץ, ולפיכך גם במרגלים שלח משה לתור את הארץ, שזה חלק ממלחמה כיון שזה היה לכיבוש הארץ — לא הלכו. אבל במלחמת מדין כן הלך שבט לוי, וכן מלחמת עמלק וצר הבא עלינו וגם במלחמת רשות היו מחויבים להתגייס ולהשתתף במלחמה ככל ישראל, ולפיכך המשנה בסוטה ניחא שרק במלחמת כיבוש הארץ לא הלכו שלא היה להם חלק בארץ, אבל בשאר מלחמת מצוה היו מחויבים ללכת ככל ישראל. ודברי המרדכי בגיטין פרק מי שאחזו עוד לא מבורר. אבל הרמב"ם ושאר ראשונים שהבאתי שלא השתתפו לויים במלחמה ניחא לפי זה.

ח. חובת נשים להתגייס במלחמת מצוה

איתא במסכת סוטה (דף מ"ד ע"ב במשנה): אבל במלחמות חובה הכל יוצאין אפילו חתן מחררו וכלה מחופתה ע"כ, וברש"ש: וכלה מחופתה, משמע דגם נשים יוצאות למלחמה וחדוש הוא, ואולי אינן יוצאות אלא לבשל ולאפות וכדומה לצורך הגברים אנשי המלחמה עכ"ל. והנה הרדב"ז על הרמב"ם הל' מלכים פרק ז' הל' ד' כתב ח"ל: במה דברים אמורים שמחזירין וכו' אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין, ברייתא כלשון רבנו, אלא דקשה וכי דרך הנשים לעשות מלחמה דקתני וכלה מחופתה? והא כתיב כל כבודה בת מלך פנימה? ויש לומר, דהכי קאמר כיון דחתן יוצא מחדרו כלה יוצאת מחופתה שאינה נוהגת ימי חופה, ואפשר דבמלחמת מצוה הנשים היו מספקות מים ומזון לבעליהם. וכן המנהג היום בערביות עכ"ל.

ובגמ' קידושין דף ל"ה: איש דרכו לכבוש ואין דרכה של אשה לכבוש, וברש"י: דרכו לכבש את הארץ למלחמה, ואין דרכה כו' וכיון הלא קרינן בה וכבשוה לא קרינן בה פרו ורבו ע"כ. אם הפירוש בגמ' דוקא במלחמת רשות לכבוש ארצות, אבל במלחמת מצוה כן יוצאות, ואולי לכבוש ארץ ישראל לא שלא נטלו חלק בארץ כמו שהסברנו לעיל לגבי כהנים ולויים, אבל שאר מלחמת מצוה כן מצווין, כגון מלחמת עמלק והצר הבא עלינו.

ויש לנו לכאר בזה סוגיא בגמ' נזיר ג"ט, וספרי פרשה תצא כ"ב ה': לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה כי תועבת ה' אלקיך כל עשה אלה, וכי מה בא הכתוב ללמדנו אם שלא תלבש אשה כלים לבנים ואיש לא יתכסה בבגדי צבעונים הרי כבר נאמר "תועבה" דבר הבא לידי תועבה, אלא זה כללו של דבר שלא תלבש אשה מה שהאיש לובש ותלך לכין האנשים, והאיש לא יתקשט בתכשיטי נשים וילך לבין הנשים, ר' אלעזר בן יעקב אומר מנין שלא תלבש אשה כלי זין ותצא למלחמה תלמוד לומר לא יהיה כלי גבר על אשה, ומנין שהאיש לא יתקשט בתכשיטי נשים, תלמוד לומר ולא ילבש גבר שמלת אשה. עכ"ל הספרי.

ובגמ' נזיר (ג"ט ע"א) מביא הספרי, ובשינוי לשון קצת: רבי אליעזר בן יעקב אומר מנין שלא תצא האשה בכלי זין למלחמה ת"ל "לא יהיה כלי גבר על אשה, ולא ילבש גבר שמלת אשה" שלא יתקן איש בתיקוני אשה. ע"כ לשון הגמ'.

ובהתורה והמצוה על הספרי מפרש: לת"ק שם כלי נרדף עם שמלה, ופירוש שהאיסור הוא רק אם ע"י כך תוכל להתערב עם אנשים. ולר' אליעזר בן יעקב הם מובדלים שהאשה מזהרת מלישא כלי זיין ועל זה תפש לשון כלי ולשון גבר, כלי גבור מלחמה, ושזה הברל בין איש ואדם ובין גבר. ותפש לשון לא יהיה לא לשון ילבש, והאיש מצווה שלא יתקשט בתכשיטי

נשים, שעל זה אומר שמלת אשה ששם שמלה מציין בגדים חשובים העשויים לתכשיט וכו', ובתרגום אונקלוס תרגם, לא יהא תקון זין דגבר על אחתא, כראב"י, וכן בתרגום יונתן, בספר שופטים ה', בפסוק ידה ליתד תשלחנה: וקיימה יעל מה דכתיב באורייתא ומנא דגבר לא יהי על אתתא ברם ידה ליתד תשלחנה. וכן הוא במדרש משלי, על פסוק ידיה שלחה בכישור על יעל כדברי התרגום. ובתרגום ירושלמי: לא יהיה גולייך דציצית ותפילין דאינון תקוני גברא על אתתא, ולא יספר גבר בין שחייא וערייתיה ע"כ, ס"ל דגם ציצית ותפילין הויין כלי המיוחד ל'איש וכו' ע"כ דברי התורה והמצוה בזה.

אבל רבנו בחיי פרשה תצא כתב: לא יהיה כלי גבר על אשה, מנע הכתוב כלי זיין מן האשה כדי שלא תצא למלחמה ויהיה הסיבה לזנות, וכן האיש אם ילבש שמלת אשה ושיתערב עם הנשים כל זה תועבת ה' עכ"ל, נראה מדבריו דכל האיסור שלא יהיה כלי גבר על אשה הוא מטעם שלא תצא למלחמה ויהיה הסיבה לזנות, ואם אשה יהיה עליה כלי זין היא התערב עם גברים תהיה סיבה לזנות, ואם היה על אשה כלי זיין ולא התערבה עם גברים, אין איסור תורה, או אולי הפירוש בדבריו שהתורה מנעה כלי זין על אשה, אפילו לא התערבה עם גברים רק כיון שזה יביאנה לצאת למלחמה עם גברים ויהיה סיבה לזנות אסורה בכל אופן, אפילו בינה לבין עצמה ולהחזיק כלי זיין, וכן משמע מדבריו.

ובאמת ברמב"ם בספר המצות (ל"ח מ') כתב טעם אחר שלא תלבש אשה כלי גבר וז"ל: ודע שזאת הפעולה כלומר היות הנשים מתקשטות כתכשיטי האנשים והאנשים מתקשטים כתכשיטי הנשים פעמים יעשו לעורר הטבע לזמה כמו שהוא מבואר בספרים המתוברים לזה, והרבה מה שיושם בתנאי בעשיית קצת הטליסמא ויאמר אם יתעסק בו אדם ילבש בגדי נשים ויתקשט בזהב ופנינים והדומה להם, ואם היתה אשה תלבש השריון ותזדיין בחרבות, זה מפורסם מאד אצל בעלי הדעת הזאת עכ"ל. הנה חילק הרמב"ם דין זה בתרתי, חדא משום זימה, וחדא משום עכו"ם, וזהו ביאור הברייתא לפירושו של הרמב"ם: לא יהיה כלי גבר על אשה מה ת"ל, אם שלא ילבש שמלת אשה ואשה שמלת גבר הרי כבר נאמר תועבה ואין כאן תועבה, והכונה דללבוש סתם בלי שום מחשבה זרה אין כאן תועבה, אלא שלא ילבש איש שמלת אשה וישב בין הנשים ואשה שמלת איש ותשב בין האנשים, וזהו האופן הראשון שכתב הרמב"ם, שעושים כן לעורר הטבע לזמה וזהו תועבה. ר' אליעזר בן יעקב מנין שלא תצא אשה בכלי זיין במלחמה ת"ל וכו', וזהו הטעם השני שכתב הרמב"ם בעשית קצת הטליסמא שהאיש ילבש בגדי נשים ויתקשט בזהב ופנינים ואשה תלבש שריון ותזדיין בחרבות, ומטעם זה העתיק הרמב"ם דין זה בהל' עכו"ם וכללו בספר המצות גם כן בחוקות הגוים, ונמצא דראב"י

לא פליג על ת"ק רק דמוסיף דאפילו אם עושה כן לא משום זימה, אלא משום עכו"ם גם כן בכלל לא ילבש אשה כלי גבר, אם כן לפי דברי הרמב"ם יש עוד טעם שלא יהיה כלי גבר על אשה, ולראב"י שלא תצא האשה בכלי זיין דאפילו עשה משום עכו"ם הוא בכלל לא יהיה על אשה כלי זיין של גבר ותצא למלחמה, וכן מסביר דברי ראב"י בספר עבודת המלך פרק י"ב מהל' עבודת עכו"ם ה' י', שהרמב"ם מכניס הלכה זו שם. ועיין בדינא דחיי לבעל כנסת הגדולה על הסמ"ג לאוין נ"ט שמאריך מאד בזה ומבאר שיטת ראב"י שהוסיף על דברי ת"ק אומר: שאין צורך בישיבת האשה בין האנשים והאיש בין הנשים, אלא כיון שהחליפו היא בגדיה והוא בגדיו, ואפילו לא החליפו בגדיהם, אלא שהיא נתנה כלי זיין עליה והוא תיקן עצמו בתיקוני אשה מזהר מן הכתוב, ניחא שתפס הרמב"ם ז"ל כדברי ראב"י דמשנתו קב ונקי עיי"ש באריכות, וחולק על הרב אחי בספר "משמרת מצות" שהוא מפרש סברת מחלוקתם של ת"ק ורב"י הוא אם דרך מלבוש אסרה תורה או אפילו שאינו דרך מלבוש, שת"ק סובר שדרך מלבוש אסרה תורה, וזהו אומרם אלא שלא ילבש וכו' וחדשו דבעינן ישיבה ביחד. וראב"י מודה בישיבתם ביחד אבל פליג דלא בעינן שיהא לבוש, וזהו אמרו מנין שלא תצא האשה בכלי זיין במלחמה, כלומר שאפילו שלא כדרך לבוש, ולכך נקט כלי זיין במלחמה שהוא בין האנשים, ת"ל "לא יהיה כלי גבר", כלומר ולא קאמר לא תלבש אשה, וכן נמי קאמר קרא "כלי גבר", ולא שמלת גבר, להורות אפילו שלא במלבוש אסרה תורה, וכן מה שנקט קרא דרך לבישה, פירש ראב"י: שלא יחקן כתיקוני אשה, ולא דוקא לישנא דלבישה, אבל לענין ישיבת האנשים והנשים ביחד, תרווייהו מדו דבלאו הכי לא אסור, וכו' עכ"ד בזה, ובדינא דחיי מאריך לדחות דבריו, ובסוף הוכיח לא כדבריו שאמר ששיטת ראב"י שלא תצא האשה בכלי זין למלחמה, להורות שדוקא בין האנשים אסור, דבמלחמה ישיבה בין האנשים מיקרי, אם כדבריו למה השמיט הרמב"ם, וכתב שלא תלבש אשה שריון, ואם כנים דבריו עיקר הדבר למה השמיטו עיי"ש, והוא מסיק, כבר כתבתי למעלה שמה שאמר ראב"י שלא תצא האשה בכלי זיין למלחמה, בכלי זיין המיוחד למלחמה קאמר, ועוד מה זה שאלה וכי אי אפשר דמיירי במלחמה שכולה נשים ואפילו הכי אסרה תורה, ולכן נראה בעיני עיקר כמו שכתבתי והוא דרך הרב ב"י בתוספות ביאור, ואומר אני שראב"י מודה לת"ק בזאת וכו' ע"כ תוכן דבריו בזה.

איך שלא יהיה שיטת ראב"י, אצל האיסור שלא תצא אשה בכלי זיין זה בין במלחמת רשות ובין במלחמת מצוה, שהרי דברי תרגום יונתן בספר שופטים על פסוק ידיה ליתוד תשלחנה, שיעל קיימה מה שכתוב בתורה ומנא גבר לא יהי על אתתא, וכן הוא במדרש משלי על יעל כדברי התרגום, ושם במלחמת

דבורה וברק בן אבינעס על יבין מלך כנען, מלחמת השמדת הכנענים משבע עממים וגם צר הבא עלינו, ובכל זאת יעל שתקעה יתד ברקתו, ולא הרגה אותו בכלי זיין מפני האיסור תורה שלא יהיה כלי גבר על אשה; והתרגום והמדרש אמרו שהיא עשתה כפי הלכה, מפורש שגם במלחמת מצוה אסור לאשה להשתמש בכלי זיין ודוק בכל זה. וצ"ע בזה.

אבל מכל הנ"ל נראה שעכ"פ לעזור לצבא לספק מים ומזון בודאי מחויבות מהמשנה שבמלחמת מצוה הכל יוצאים ואפילו חתן מחררו וכלה מחופתה וצריך עיון עוד בכל זה.

ובחזקוני על התורה פרשה תצא כתב: לא יהיה כלי גבר על אשה, לפי שהוא גנאי ופריצות, ולכן לא נטלה יעל חרב או חנית אלא המקבת והיתר למחץ רקת סיסרא, ונסמכה פרשה זו כאן, לפי שדבר למעלה בעניני מלחמה ואשה לא נבראת רק להקים זרע, ואם תצא למלחמה תרגיל את עצמה לידי זנות, וכן אם ילבש גבר שמלת אשה עכ"ל, מפורש בדבריו ג"כ לסמוך הריגת יעל לסיסרא לדמו שגם במלחמת מצוה אין אשה יוצאת ללחום עם נשק, כי שם היתה מלחמת מצוה, ובתפארת ישראל על המשנה סוטה פרק ח' משנה ז': אפילו חתן מחררו וכלה מחופתה, אשה לאו בת מלחמה, רק לספק מזון ולתקן דרכים אף היא יוצאת ע"כ.

והנה בפנים יפות על התורה פרשת תצא כתב דבר חדש בזה וז"ל: לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה, אמרו חז"ל שלא יתקן עצמו כתקוני אשה וכן איפכא, והטעם שלא יבא לידי הרהור זנות, נראה הא דשינה הכתוב, דכאיש מיד כשמתקשט בתיקוני איתתא מיד בא לידי הרהור זימה על כן אסרה תורה שלא ילבש, שלא יבא לידי הרהור בשעת לבישה, אבל באשה אין איסור הרהור מצד עצמה אלא שלא יהא אנשים נכשלים בהרהור על ידה, על כן אין איסור בשעת לבישה אלא כשהולכת בין אנשים, על כן לא הזהירה התורה על לבישה אלא שלא תלך בין האנשים בתיקוני איש שמכשלת אותם בהרהור ע"כ דבריו, ולפי דבריו אשה שתצא עם כלי גבר, כלי זיין, בין נשים אין איסור רק שלא תתערב עם גברים. ולפי מה שהבאתי לעיל מדינא דחיי זה להיפוך, אפילו בינה לבין עצמה אסור שיהיה עליה כלי זיין, וגם לפי הרמב"ם בספר המצות שהבאתי לעיל שזה כמעט ע"ז, בודאי זה אסור בשעת לבישה לנשים כמו לגברים, וצ"ע בזה.

ט. בני ישיבה במלחמת מצוה

ובנוגע לבני ישיבה לגייס במלחמותינו עם הערבים, כתבתי מכבר שזה נחשב למלחמת מצוה מהצר הבא עלינו, ומלחמת כיבוש ארץ ישראל, וגם מלחמת עמלק. כפי שכתבתי בשם הגר"ח זצ"ל שעמלק זה לא רק גזע אלא גם

שיטה, שמי שרוצה להשמידנו ולזרוק אותנו לים הוא בבחינת עמלק. ומה שנזכר בגמ' נדרים ל"ב ע"א: אמר ר' אבהו אמר ר' אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאחים ועשר שנים מפני שעשה אנגרייא בתלמידי חכמים, שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו וכו', אין זה שייך לעניננו כי כאן מדובר על מלחמת מצוה, ושם לא היתה מלחמת מצוה, רק להציל את בן אחיו, ורק שלש מלחמות מצוה כתובים ברמב"ם מגמ' סוטה ועוד.

וכן מה שנמצא בגמ' סוטה י" ע"א: דרש רבא מפני מה נענש אסא מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים, שנאמר (מלכים א' ט"ו) "והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי", מאי אין נקי אמר רב יהודה אמר רב אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה, גם אצל אסא לא היתה מלחמת מצוה רק לבנות את גבע בנימין ואת מצפה עיי"ש.

מלחמת "שלום הגליל" בלבנון ותוצאותיה

מבוא

כמלחמותינו הרבות והכבדות כשכבר הימים, מי הקים לנו חלד בעמדנו מעטים נגד רבים חלשים נגד גבורים, מי הלביש עוז את גבורי ישראל לחרף נפשם להלחם כאריות נגד קמיהם הרבים והעצומים מהם, ולהניס אחד אלף ושנים רבבה, אם לא ה' והתורה הזאת, שעמדה לנו עוז ואורה, ושלכד האוצרות הסגוליים שבה, היא המאזנו גם לעשות חיל טבעי, בהכטיחה עזרת ה' לגבורים, בהלהיבה אותם לחרף נפשם על קדושת שמו, ובתתה בלבם את התקוה והבטחון שהם ראשית כל עוז ונצחון. על ידי רוח החיה ההיא היתה תקומה לכבשה אחת בין שבעים זאבים, והיא לא נתנה למשיסה יעקב למרות כל רבבות הרומסים אותו ברגל גאווה.

קול רנה וישועה באהלי צדיקים, ימין ה' עושה חיל, ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל. ורבנו הגדול החוקר האלקי גאון וקדוש מרן ר' אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, שואל: מי שצריך ישועה הרי הוא קודם הישועה במר נפש ואין מקום לו עדיין לרינה, ואם כן מקומו של הרינה הוא אחרי הישועה. התשובה על זה מכואר בדברי הימים ב' כ'. במלחמת מלך יהושפט עם בני מואב וכני עמון אחרי שהנביא יחזיאל בן זכריהו וכו' היתה עליו רוח ה' וניבא להם, "לא לכם להלחם התיצבו עמדתו וראו את ישועת ה' עמכם וכו' ויעמד משוררים לה' ומהללים להדרת-קודש בצאת לפני החלוצ, ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו". הם אמרו הלל לפני הנס שקרה היות שבטחו בה' ובנביאיו,